

Şikâri Destanı'nda Kadın Alp Motifi

Dr. Nabi KOBOTARIAN (Azeroğlu)

İran'da yoğun Türk nüfusunun yaşamasına rağmen yeterince araştırılmayan bölgeler arasında yer almıştır. Alman seyyahı Adam Olearus bölgede incelemede bulunduktan sonra,¹ Dede Korkut Kitabı'nın üç önemli kahramanı; Dede Korkut, Kazan Han ve Burla Hatun'un mezarlarının Azerbaycan'da olduğunu tespit etmiştir. Adam Olearus'un tespitine göre Dede Korkut'un mezarı Azerbaycan'ın Derbend kentinde, Burla Hatun'un mezarı Urmiye Kalesinde ve Kazan Han mezarı Tebriz'de Acı Çay ırmağının kenarında bulunmaktadır. Meşhur Osmanlı seyyahı Evliyâ Çelebi ünlü Seyahetnâme eserinde Dede Korkut'un mezarının Derbent'te olduğunu belirtmiştir.

Bu zengin kültür coğrafyasında derlediğimiz destanlar, hikâyeler, atasözleri ve deyimler Türk dünyası için büyük önem arz etmektedir. Bu Çalışmamızda Tebriz âşıklarının anlattığı ve Türk dünyasının uzun destanı olan Şikâri Destanı'nı kadın alp motifi üzerinde duracağız. Şikâri Destanının en kapsamlı şekli 1970 yıllarında Tebriz âşıklarından Âşık Yedullah tarafından anlatılmıştır. Destan tarafımızca derlenerek yazıya aktarılmıştır. Daha sonra bu destan “Tebriz Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı” adlı yüksek lisans tezimizde yer almıştır. Destan 2013 yılında Türk Dil Kurumunun “Türk Dünyası destanları tespiti ve Türkiye Türkçesine çevrilmesi” projesi çerçevesinde kitap haline getirildi.

Destanın genel konusu Şikâri'nin Müslümanlığı yaymasıdır. Bu yönüyle Şikâri destanı Danişmentname ve Battalname destanlarına kaynaklık etmektedir.

Destanın Özeti:

Eski zamanlarda Rum diyârında Şâh-ı Dârâ adlı bir padişah vardı. Onun Erçe ve Şikâri adlı iki oğlu arasında gizli bir rekabet başlamıştı. Şâh-ı Dârâ, küçük oğlu Şikâri'yi kendinden sonra Şâh ilan edince Erçe bunu kabullenemez ve Şikâri'yi bir gezide kuyuya atar. Şikâri'yi, Keyvan Sovdager adlı bir tacir kuyudan kurtarır. Şikâri iyileştikten sonra, âşık kılığında Keyvan Sovdager ile birlikte saraya döner. Kendini tanıtmadan, dünya makamını büyük kardeşi Erçe'ye bırakır ve Keyvan Sovdâger ile birlikte yola koyulur. Yemen diyarının padişahı Menzer Şâh-ı Yemeni onu köle olarak satın alır. Şikâri burada kendini Huda-perest

¹ . Alman seyyahı “Adam Olearus” 1633 yılında Azerbaycan, Rusya ve İran'a yaptığı seyahatlerde görüşlerini “Moscovitische und Persanische Reiseberschreibung” adlı kitabında 1696 yılında Hamburg da yayımlatmıştır.

adıylatantır. Hocand Vezir'in kızı Pernaz Hanım ona âşık olur ve onunla evlenir. Şikâri'nin Pernaz Hanım'dan olan oğlu Cehângir, daha sonra babasını tılsımdan çıkmaya yardım eder. Şikâri, Menzer Şâh-ı Yemeni'yi Müslümanlığa davet eder. Menzer Şâh-ı Yemeni kelime-yi şehadet getirir ve Müslüman olur. Yemen halkı da toplu şekilde Müslüman olur ve ülkenin her tarafına İslam bayrağı asılır, kiliseler camiye dönüştürölür.

Şâm hükümdarı Serheng-i Şâmi, Menzer Şâh-ı Yemeni'nin kızı Simizar'ı isteyince aralarında anlaşmazlık çıkar. Şikâri, Serheng-i Şâmi'nin pehlivanı Kuh-peyker'i öldürür. Böylelikle Simzâr'ın gönlünde taht kurar ve onunla evlenir. Şikâri, yarı dev yarı adam şeklinde olan Serheng-i Şâmi ile savaşı girer. Serheng-i Şâmi, sihir gücüyle Simizar'ı kaşırp bir kuyuda hapseder. Şikâri onu kurtarmak için ateş yakmaz, su boğmaz, kılıç kesmez özelliğı olan Ergevan Şâh'ı yener.

Destan daha sonra Şikâri'nin oğulları Cehandar, Cehangir ve Cehanbahş'ın maceralarıyla devam eder.

Şikâri destanını incelediğimizde eski Türk inançları ve atalar kültünü birçok yerde görebiliriz. Bu destan eski inanç sisteminden örnekler taşımaktadır. Türk toplumunda bireylerin ilişkileri ve kadınların toplumda olan yerlerinin ipuçlarını bulmaktayız.

Destanda dikkatimizi çeken kadın alp motifi incelediğimizde eski Türk toplumlarında kadınların el obada önemi ve yerini görmekteyiz. Bu destanda kadın alp motifleri kahraman yardımcısı ve kahraman karşıtı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şikâri Destanı'nda başlıca rol oynayan bazı kadınları bu şekilde sıralayabiliriz:

- Simzâr: Menzer Şâh-ı Yemeni'nin kızı. Şikâri'ye âşıktır. Savaşlarda onunla yan yana omuz omuza görmekteyiz.
- Reyhâne Peri: Serefrâz Padişah'ın kızı. Devler padişahı oğluna istemiştir, ancak babası buna karşı gelince devler ve periler arasında savaş çıkmıştır. Babası Serefraz Şah bunu devlerden korumak için tılsım olmuş bir cezirede saklamıştır. Ayda bir kere tılsım ceziresine gelip kızını görürdü.
- Nâzik Beden: Serheng-i Şâmi'nin kızı. Simzâr ve diğer tutuklulara yardım eder. Şikâri'nin yiğitliğini duyunca ona âşık olur.
- Nur'ül-eyn: Şâhruh Şahın kızı. Ugâr ona âşıktır ve onu kaşırp.
- Nene Câdü: Serefrâz Şâh Şikâri'yi öldürmek için onu görevlendirir. Ayran satan yaşlı kadın kılıfına girer ve Şikâri'nin yolunda durar.

- İfrit-i Büzürg: Serefraz Şâh, Gülistân-ı Erem'i savunmak için ondan yardım istemiştir. Büyücüleriyle Şikari askerleri karşısında savaştı. Askerleri yense de Şikari'nin karşısında yenilir.
- Hurşid Bânû: Araplar Pâdişahı'nın kızı. Yedi Arap kardeşin bacıları. Pehlivan kardeşlerinin hepsiyle aynı anda güreştiğinde onları bir birinin üzerine yığardı. Şikâri ile güreş yapar. Ona yenilince onu yenen erkek ile evleneceğini söyler ve Şikâri ile evlenir. Şikâri'den Cehândâr adlı oğlu olur. Cehândâr babası Şikâri ve kardeşi Cehângir'i bulmak için babasından Küre adlı atı alıp anasının verdiği bazubent ile Şikâri'yi aramaya gider.
- Hemheme Câdû: Demdeme Câdû'nun bacısıdır. Demdeme Câdû İskender Tılsımı'nın kapısını öğrenmek için onun yanına gider.
- Hekime Câdû: Kaf Dağı'nda yaşayan büyücü, Fitne Câdû'nun anasıdır.
- Gonça Leb: Şâh-ı Şücâ'nın kızı. Ekvân Dev ona âşık olmuş her Cuma gelip onu isterdi. Kentin pehlivanları ona karşı geldiğinde onları öldürürdü.
- Efser Bânû: Behmen Vezir'in kızı Efser Hanım. Yedikardeşlerden olan Yûsif Arap ona âşıktır. Şikâri Firuz Ayyar ile birlikte ona bayıltıcı ilaç verip bir halıya sardıktan sonra birlikte Merkeb-ı Ejdehar'ın üzerine koyup mağaraya getirdiler.
- Cemceme Câdû: Cehânbahş'ı Eflâk Dev'in yanına götüren yaşlı kadın. Ona Sultân-ı Sâherân lakabı verilmiştir.

Sonuç olarak Şikâri Destanı'nda Türk kültürü ve yaşam tarzına dair birçok ipuçlarını bulmaktayız. Özellikle kadınların Türk toplumunda olan yerleri destanda kahraman ile yan yana savaşan kadın alp tiplerinde görmekteyiz. Şikâri Destanı'nda Hurşid Banu, Dede Korkut destanında Banu Çiçek ve Burla Hatun gibi kadın alp tipinde görünmektedir. Hurşid Banu, ancak güreşte Şikâri'ye yenilen kişiye evleneceğini söylemektedir. Erguvan Şah'ın kızı Efser Banu ona görücü gelen pehlivanların önünden geçerken mendilini bıraktığı pehlivanla evlenmektedir.

KAYNAKLAR:

Sözlü Kaynaklar:

Âşık Yedullah Eyvazpur, (Şikâri Destanı'nı derlediğimiz âşık) yaş 81, Tebriz.

Dr. Hüseyin Feyzullahi Vehid, yaş: 64, Tebriz.

Prof. Dr. Meherrem Kasımlı, yaş: 71, Bakü.

Yazılı Kaynaklar:

AKPINAR, Yavuz (1997), "Türkçülük ve Azerbaycançılık Kavramları Hakkında Bazı Düşünceler" *Kardaş Edebiyat*. 39. sy. 34-39. s. Erzurum.

ALTAYLI, Seyfettin (2005), *Azerbaycan Türkçesi Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Prestij.

Atsız, H. N. (1969). *Makaleler I İran Türkleri*, İstanbul: İrfan.

Atsız, B. & Heyet, M. (2004). "İran Türklerinde Kimlik Meselesi", *Bilig*, S. 30, s. 51-84.

Doerfer, G. (1987). "İran Türkleri", *Türk Dili*, S. 431, s. 242-251. Ankara: TDK yayınları.

Doerfer, G. (1969). *İran'daki Türk dilleri*, Ankara: TDK yayınları.

Ekici, M. (2000). Dede Korkut kitabı'nda kadın tipleri, *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri*, 18, s. 123-138, Ankara: AKMY.

Feyzullahi, H. (Ulduz). (1990). *Azerbaycan Muasir Âşıkları*, آذربایجان معاصر آشیکلاری Tebriz: Yaran yayınevi.

Heyet, C. (1990). *ایران و زبان قومی*, (Farsça). İran ve zebane govmi, *Varlık*, S. 78. ss. 21-31, Tahran.

İmamverdiyev, İ. (2006). *Azerbaycan ve İran âşık sanatının karşılıklı ilişkileri*, Bakı: Avrupa yayınevi.

Kobotarian, Nabi. (2009). *Şikâri Destanı'nın Dil Yönünden Önemi*, VI. *Uluslararası Türk Dil Kongresi*: Ankara.

Kobotarian, Nabi. (2013). *Tebriz Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Adana: Karahan.

Kobotarian, Nabi. (2013). *İran Azerbaycanı Âşık Destanları I, Şikâri Destanı*, Ankara: TDK yayınları.

Koz, Sabri. & Kaya, Doğan. (2010). *Halk Hikâyeleri*, Ankara: Kitabevi.

Oğuz, M. Öcal. (1992). Azerbaycanlı âşık Hüseyin Şemkirli, *Milli Folklor*, S. 13, s. 17-21.

Türkiye dışındaki Türk edebiyatı antolojisi", C. 5, Azerbaycan Türk Edebiyatı, (1997). KBY \ 1891, Türk Dünyası Edebiyatı Dizisi.

Türkçe Sözlük (2000). Ankara: TDK yayınları.